

Sant Sadurní de Tavèrnoles i la branca del camí català de Sant Jaume de Galícia per les Valls de Valira i Andorra

En els nostres estudis sobre el Camí andorrà de Sant Jaume sempre aprofitarem les excel·lents dades bibliogràfiques i, de vegades, parcialment extretes de l'article publicat l'any 2008 a la revista *Portaveu del Segre Mitjà*, de Ponts, pel professor i historiador Manuel Gabriel i Forn, amb la col·laboració del senyor Francesc Alcázar i Domingo, actual president de l'Associació d'Amics del Camí de Sant Jaume del Segre, també de l'esmentada població de Ponts. Direm, doncs, que aquestes dades esmentades són una de les fonts d'aquesta ponència.

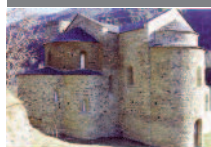
Recordem algunes característiques típiques del pelegrinatge a Compostel·la segons fos la procedència social del romeus: mentre que a Santiago hi anaven els burgesos, comerciants i artesans de les ciutats, i alguns nobles, a Terra Santa, podríem dir, encara que de manera gens concloent, només hi anaven els nobles i els eclesiàstics, com el mateix Ramon Llull, que abans també havia anat a Santiago.

Diguem també que, per a alguns investigadors actuals, l'anomenat Camí Català de Sant Jaume de Galícia només es tracta d'una entelèquia; això, però, no és fer justícia a la realitat històrica. De fet, caldria parlar d'un teixit de camins i de vies a les quals, encara que no se'ls atribueixi una funció particularment jacobea, el cert és que van ser recorreguts pels pelegrins des del segle x, ja que, durant l'època medieval eren els únics camins possibles per arribar fins a Sant Jaume de Galícia.

Com que les etapes del viatge eren llargues i fatigoses, calia que en tot el recorregut hi hagués llocs d'acollida coberts on els pelegrins, els malalts, pobres o no, i altres viatgers hi poguessin descansar i menjar quelcom. Al camí del Segre hi ha constància d'alguns punts d'acollida de pelegrins, com l'hospital de Sant Domènec, a la Seu d'Urgell i, més anterior en el temps, el monestir de Sant Andreu de Trespunts, prop d'Organyà.

Josep-Maria
Nogués i Torre,
president del
Centre d'Estudis
Sant Sadurní de
Tavèrnoles-Anserall

Per tant, podem dir amb una certa seguretat que el tram del camí català a Sant Jaume de Galícia que passa per Sant Cerni de Tavèrnoles i Anserall és, en realitat, una branca molt important del camí principal per la vall del Segre, utilitzat des dels segles X-XI i durant tota l'edat mitjana pels pelegrins que anaven majoritàriament a peu tot caminant uns 30 o 40 km diaris segons fos el tipus de terreny, a raó de 7 o 8 hores per jornada. També podem dir que es tracta de l'antiga *Via Romana* que unia aquests llocs i que actualment forma part del sender GR-7.

Recordem que un dels primers romeus coneguts d'aquestes contrades pirinènques fou el bisbe Sant Ermengol, que pelegrinà a Galícia poc temps abans de la seva mort, el 1035.

A més de les seves funcions religioses, com hem dit abans, Sant Sadurní de Tavèrnoles representava no només un lloc de peatge per a aquells que mercadejaven amb Andorra sinó també un lloc d'hostalatge general, de canvi de cavalleries i d'acollida de romeus en particular on, tant si estaven malalts com si no, se'ls donaria de menjar i serien atesos de franc en un lloc del recinte monacal dit *l'hospital*. D'això mateix se'n podia dir també dels seus priorats i altres establiments dependents situats per tot el recorregut del camí de Sant Jaume.

Una de les rutes de més llarg recorregut de la Catalunya antiga era la de l'anomenat Camí del Segre, que anava des del Rosselló fins al riu Ebre, passant pel coll de la Perxa i per les comarques de la Cerdanya, l'Alt Urgell, la Noguera i el Segrià. Al congost de Trespunts encara es veuen uns vestigis força interessants d'aquest camí de ferradura encastat al marge del riu.

D'aquest camí català també en dóna notícia un mapa francès publicat l'any 1648, en plena guerra de Separació, el qual a més d'assenyalar el camí francès principal i l'alternativa costanera a través del País Basc i Cantàbria, fa menció especial dels camins que anaven i partien de Catalunya per enllaçar amb la ruta principal a través de l'Aragó. En aquest mapa també dóna constància del ramal que comunicava Puigcerdà, la Seu d'Urgell, Ponts i Lleida, a través de la vall del Segre i que (abans de la conquesta cristiana de Balaguer) el viatger podia encaminar-se cap a ponent a través del camí de la Conca Dellà, passant per Montmagastre, la conca de Meià, la vall d'Àger i el Montsec d'Estall, a la Franja d'Aragó.

Coneixem l'extens inventari de monestirs i esglésies dependents de l'abadia de Sant Cerni de Tavèrnoles fet a l'època de la seva màxima esplendor (segles XI-XII); classificat per comarques, pobles i/o municipis actualitzats. És força ampli per detallar-lo aquí de paraula (hi acompanyem un annex); la seva magnitud no era només en cobertura del camí dels romeus sinó també com a bressol del monaquisme pirinenc i, posteriorment, aliat de les polítiques territorials dels comtes d'Urgell.

Hem vist com el monestir de Sant Cerni anà teixint una xarxa de protecció del camí dels pelegrins per mitjà dels diferents establiments monàstics que s'infeudà en

protegir el camí de Sant Jaume durant totes les èpoques i segons s'escaigués la frontera amb l'Al-Andalus; atès que formava part de la incipient Marca dels Pirineus Orientals als primers temps de la seva vida com a monestir.

El camí de Sant Jaume a la vall de la Valira

Podem remarcar de la següent manera la ruta alternativa que discorria per l'actual Principat d'Andorra i que provenia de la ciutat de Foix:

FOIX → PAS DE LA CASA → ENCAMP → RANSOL (Canillo) → ESCALDES → ANDORRA LA VELLA → SANT JULIÀ DE LÒRIA → La borda d'en Canturri → LA FARGA DE MOLES → DRETA DEL RIU VALIRA (Cabanelles → camí de Civís i Cortingles) → SANT SADURNÍ DE TAVÈRNOLES → ANSERALL → CAMÍ DE PARROTA → SANT ESTEVE DEL PONT → CASTELLCIUTAT → i connexió amb el tronc principal del Camí de Sant Jaume del Segre → SEGRE AVALL...

En aquest tram trobem, per exemple, l'esglésiola de Sant Jaume dels Cortals, a Encamp; la de Sant Jaume d'Engordany, a Escaldes; la de Sant Jaume de Ransol, a Canillo. Valira avall, cal destacar la de Sant Jaume de Llirt, (antic annex de Calbinyà, a l'altre costat del riu) i la de Sant Jaume i Sant Miquel de casa Trullà, a Ministrells (antic annex d'Ars), poblacions de l'Urgellet que pertanyen actualment al municipi de les Valls de Valira. Prop de la Seu d'Urgell, la de la Torre de Sant Jaume i en dues valls col·laterals del Segre avall cal fer esment de l'església de Sant Jaume de la Vansa (prop de Montargull) i la de Sant Jaume, de les Masies de Nargó, aquesta també coneguda com Sant Jaume de Remolins.

L'actualitat

Les esllavissades, la rectificació d'un tram de la N-145 que es traslladà al costat dret de la Valira, la millora dels actuals camins, les renovacions dels recs (Bellestar i 4 pobles) etc., fa que la recuperació d'aquest vell camí de romeus i antiga *Via Romana* sigui força feixuga. De tota manera, hem iniciat des del Centre d'Estudis SST-Anserall contactes per anar fent acotacions de l'antic traçat. Alguns trams que es troben sencers: des de Cortingles, pel camí vell de Civís, pel cementiri municipal i la part inferior de Sant Cerni de Tavèrnoles fins al barranc d'Anserall i part baixa del carrer Major del poble; ressegueix fins al pont vell d'Anserall i més avall fins a les obres interrompudes del pont nou. Des d'aquest punt s'hauria de fer la connexió amb els trams gairebé no tallats del vell camí de Parrota i fer connexió amb la ruta que porta cap a la Borda de Sant Esteve i a Sant Esteve del Pont i fi del trajecte a la N-260 en acabar a la connexió (per la zona de l'hotel El Castell) amb el tronc principal del camí del Segre, a l'antic terme de Castellciutat.

Hem informat de tot això les respectives administracions (ajuntament, Consell Comarcal) i també Andorra amb l'objecte que s'iniciï un projecte públic de recuperació, conservació o manteniment d'aquest camí, que se'l classifiqui com a via verda i com a alternativa a peu de la carretera N-145, amb l'objectiu que promogui el coneixement d'aquesta zona i que, alhora, pugui servir per revitalitzar la cultura i l'economia del territori.

La nostra associació fa un treball de camp de recerca de dades i de suport de la societat civil de l'entorn amb la intenció de rebre mecenatge per desenvolupar adequadament aquest projecte. Per això, volem manifestar sense cap mena de dubte ser receptius envers quelcom que vulgui donar-nos la seva col·laboració en aquestes tasques i fer aportacions de les dades que se'ns demani.

ANNEX I - INVENTARI DE MONESTIRS I ESGLÉSIES DEPENDENTS DE L'ABADIA DE SANT SADURNI DE TAVÈRNOLES fet a l'època de la seva màxima esplendor (segles XI-XII); classificat per comarques, pobles i/o municipis actualitzats.

Alt Urgell:

Alàs – Santa Maria
 Albet (Castellbò) – Sant Martí – monestir
 Aravell – Santa Leocàdia
 Arfa – Sant Jaume
 Bellestar – Sant Pere
 Campmajor – Santa Eugènia de la Torre
 Canals? – Sant Martí
 Cassovall – Santa Cecília d'Elins – monestir
 Castellbò – Sant Andreu de Castellbò – monestir
 Castellbò – Sant Jaume – monestir (a la vall de Castellbò)
 Castellciutat – Sant Feliu
 Castellciutat – Sant Esteve del Pont
 Castelló – Santa Maria
 Coll de Nargó – Sant Climent de Nargó
 Coll de Nargó – Sant Esteve de Nargó (és desconeguda la ubicació actual)
 Estamariu – Sant Andreu de la Quera – monestir¹
 Estamariu – Sant Vicenç
 Iel (Bellestar?) – Sant Pere
 La Llaguna? – Santa Susanna
 Ponts ² – Sant Miquel
 Serra? – Sant Pere
 Torrents – Sant Martí
 Tost – Sant Iscle
Berguedà:
 Cercs – Sant Salvador de la Vedella – monestir
 Rigols de les Mines – Sant Cebrià
 Fonogedell (Casserres) – Sant Miquel
 Llinars d'Aiguadora – Santa Coloma
 Mata – Sant Salvador – monestir³
 Vallcebre – Sant Julià
Cerdanya:
 Alp - Sant Esteve i Sant Hilari d'Umfred (o de Riufred) - monestir

Ger – Sant Pere
 Sagramorta (Alp) – Sant Vicenç
Noguera:
 Alòs de Balaguer – Sant Feliu
 Balaguer – Sant Sadurní
 Balaguer – Santa Maria
 Bellcaire d'Urgell – Santa Maria i Sant Sadurní
 Gerb – Sant Sadurní (al castell de Gerb)
 Les Avellanès – Santa Maria
 Malagastre (Foradada) – Sant Salvador
 Ponts – Sant Sadurní (al castell de Ponts)
 Santa Maria de Meià – Santa Maria de Meià – monestir
Osona:
 Casserres – Sant Pere - monestir
Pallars Jussà:
 Isona – Sant Joan
 Isona – Sant Vicenç de Clarà – monestir⁴
 Isona – Santa Maria
 Isona – Santa Susanna?
 Llordà – Sant Sadurní de Castell-Llordà
Pallars Sobirà:
 Castellarnau (Farrera de Pallars) – Sant Esteve
 Castellarnau (Farrera de Pallars) – Santa Maria
 Escàs (Rialb de Noguera) – Sant Julià
 Sant Romà de Tavèrnoles (Llavorsí) – Sant Pere
 de Vellanega - monestir
 Sant Romà de Tavèrnoles (Llavorsí) – Sant Romà de Tavèrnoles
 Serret (Farrera de Pallars) – Sant Pere
Solsonès:
 Ardèvol – Sant Sadurní
 Caslarill? (Vall de Lord?) – Sant Martí
 Cellers – Sant Celdoni i Sant Ermenter – monestir
 Cellers – Sant Martí
 Cellers – Sant Salvador

Cellers – Santa Maria
 Les Cases de Posada (Navès) – Santa Eulàlia
 Les Cases de Posada (Navès) – Santa Maria
 Linya (Navès) – Sant Andreu
 Lladurs – Sant Martí
 Lladurs – Sant Miquel
 Lladurs – Santa Maria
 Lord (St.Llorenç de Morunys) – Santa Maria
 Lorediano? (Vall de Lord?) – Sant Sadurní
 Montcalb (Guixers)– Sant Pere
 Ollers (St.Llorenç de Morunys)– Santa Creu
 d'Ollers
 Ovesa? – Santa Maria⁵
 Sant Llorenç de Morunys – Sant Llorenç de
 Morunys – monestir
 Sant Sadurní de Llanera (Llanera de Solsonès)
 – Sant Sadurní⁶
 Sisquer (Guixers) – Sant Esteve
 Sisquer (Guixers) – Sant Lleïr
 Sisquer (Guixers) – Sant Quirze
 Solanes (Lladurs)– Santa Maria
 Toltern? (Vall de Lord?) – Sant Iscle
 Valls (Guixers) – Santa Maria
 Vilamantells (Guixers) – Sant Sadurní del Grau
Altres comarques:
 Bages - Callús – Sant Vicenç
 Baix Empordà - Corçà - Sant Vicenç

Baixa Ribagorça – Lasquarri - Santa Maria, Sant
 Pere i Sant Martí de Lasquarri
 Urgell – Agramunt – Santa Maria
Andorra:
 Sant Julià de Lòria – Sant Andreu de Tolse
 Engordany – Sant Jaume d'Engordany
 Santa Coloma – Sant Vicenç d'Enclar

NOTES

- 1 No el confongueu amb el monestir de Sant Vicenç de Pinsent.
- 2 Com ja ha estat dit al capítol d'història general, aquest topònim ha induït a errors molts autors. No hem d'ubicar l'indret a la comarca de la Noguera sinó que és ben bé de l'Urgellet: es corresponia antigament al llogarret actual de la Farga de Moles, agregat d'Arcavell, fronterer amb Andorra, com esmenta C. Baraut a *L'església de Sant Miquel de Ponts...*
- 3 Ha estat identificat amb el santuari de la Mata a Llinars d'Aiguadora, i també amb unes ruïnes al nord de l'Espunyola, dins de la parròquia de Coforb, als límits amb Castellar del Riu i Corbera.
- 4 Conegut també com Sant Vicenç de Fontclara o Sant Vicenç d'Isona.
- 5 Possiblement es tracti de l'antiga parròquia de Santa Maria d'Ossea, a 2 km al nord de Navès, a l'actual masia de Can Feliu. La parròquia fou agregada a la de Linya. (GEC)
- 6 Conegut també com Sant Serni de Llanera o Sant Serni del Bosc.

ANNEX II – RELACIÓ DE NOMS JAUME QUE HOM POT TROBAR PER LA RUTA DEL CAMÍ DE SANT JAUME A ANDORRA I PART DE L'ALT URGELL

Patronímic de Sant Jaume dels Cortals (Encamp)
 Sant Jaume i Sant Miquel, patrons de Can Trullà, al despoblat de Sant Joan de Ministrells (Valls de Valira)
 Patró del despoblat de Llirt a l'esquerra de la Valira, prop de Calbinyà (Valls de Valira)
 Torre de Sant Jaume, prop de la Seu d'Urgell
 Festa major de Nargó, Sant Jaume, 25 de juliol. (L'església a l'interior del poble també és dedicada a Sant Climent)
 Segre avall, Sant Jaume de la Vansa (prop de Montargull) i Sant Jaume de les Masies de Nargó, també dit Sant Jaume de Remolins
 Sant Jaume de Tuixén

ANNEX III - DETALL D'ESGLÉSIES I LLOCS DITS CERNI O ELS SEUS DERIVATS (*)

A Catalunya es troben dedicades unes 120 esglésies a Sant Cerni. aquest patronímic equivalent al nostre Sadurní. Es troba a la zona de la vall alabesa de Valdegovia tot i que administrativament és de Burgos.
Jurisdicció de San Zatornil. Església dedicada a

Andorra:

Canillo – Sant Cerni de Canillo

Nagol – Sant Cerni de Nagol

Ordino – Sant Cerni de Llorçs

Alt Urgell:

Anserall – església de l'exmonestir de Sant Cerni de Tavèrnoles

Bassella – Sant Cerni de la Salsa

Cabó – Sant Cerni de Cabó

Gavarra – Sant Cerni de Gavarra

Alta Cerdanya:

Enveig – Sant Sadurní d'Enveig

Targasona – Sant Sadurní de Targasona

Alta Ribagorça:

Esperan (Pont de Suert) – Sant Sadurní d'Esperan

Baixa Ribagorça:

Biescas de Bardaixí – Sant Sadurní de Biescas de Bardaixí

Era Val d'Aran:

Canejan – Sant Sernilh

Noguera:

Baronia de Rialb – Sant Cerni de Bellfort

Vall-Ilebrerola – Sant Cerni

Pallars Jussà:

Conques – església enderrocada del desaparegut castellet de Conques

Gavet de la Conca – església de Sant Cerni al poble del mateix nom.

Llordà – Sant Sadurní de Castell-Llordà.

Suterranya – església parroquial

Pallars Sobirà:

Alins – Sant Cerni de Noris

Alt Àneu – Sant Sadurní d'Àreu

La Guingueta d'Àneu – Sant Sadurní de Cerbi

Llavorsí – Sant Sadurní de Baiasca

(*) Algunes dades d'esglésies procedeixen del bloc d'en Josep Urpí i Parellada, Sant Sadurní d'Anoia

http://esglesiesantsadurni.blogspot.com/2010_07_01_archive.html

ANNEX IV - DISTRIBUCIÓ DELS POBLES DE LES VALLS DE VALIRA amb els respectius patronímics:

Dreta de la Valira:

Anserall- Sant Cerni de Tavèrnoles

Arduix- Marededéu d'Arduix (esglesiola-santuari)

Argolell- Santa Eugènia

Ars- Sant Martí

Asnurri- Santa Eulàlia (n'era sufragània de la de St. Joan Fumat)

Civís- Sant Romà (fora poble, ruïnes de la capella de Sant Bernabeu)

Cortingles (1) (3) (actualment, és la seu de l'hostal Can Valentí)

Estelareny (2) (3) (depenia de Santa Agnès de Farrera dels Llops)

Farrera dels Llops Santa Agnès

La Farga de Moles Marededéu de Meritxell (2) (abans Sant Roc i Sant Miquel)

(Sant Joan de Ministrells) (3) Sant Jaume

Morters (1) (3)

Ós de Civís Sant Pere

Sant Joan Fumat Sant Joan

Esquerra de la Valira

Arcavell Sant Andreu

Baixos de Calbinyà (2)

Bescaran Sant Martí

Calbinyà Sant Tomàs (ruïnes de l'església romànica de Sta. Margarida)

Cervós * (1) (3)

Escàs (1) (3)

Feners, les Torres de (a migdia de Sant Andreu de Calbinyà) (1) (3)

Llirt - Sant Jaume (3)

Sant Andreu de Calbinyà -(2) (3) Antic llogaret, al camí de Calbinyà a Llirt

Subratllats els llocs despoblats.

*Cervós és citat al cens de 1860 con un lloc on hi havia un hostal i un molí fariner, prop d'Anserall. (Wikipèdia>>Feners)

(1) Sense església pròpia al lloc

(2) Sense església *coneguda*

(3) Lloc despoblat i, en cert cas, en ruïnes